

1737 OSMANLI –RUS SAVAŞINDA ÖZİ’NİN ELDEN ÇIKMASI

Mustafa Güler*

Özet

Osmanlı Devleti Karadeniz’in hâkimiyetine ve güvenliğine büyük önem vermiştir. Bu yolda önce Kırım Hanlığı ile anlaşmış, daha sonra Azak Denizi, Kefe ve Hocapaşa Körfezini Osmanlı topraklarına katmıştır. Dinyeper Nehri’nin ağzında bulunan Özi, XVI. asırdan itibaren Karadeniz’in güvenliğinin en önemli noktalarından biri olmuştur. XVII. asrın başında eyalet haline getirilen Özi ve çevresi, bu yüzyılda da aynı önemini muhafaza etmiştir. XVIII. yüzyılın başından itibaren güç kaybeden devlet için en büyük meselelerden biri Rus yayılmacılığı olmuştur. Ruslar, 1150/1737 tarihinde Özi’yi kuşatmışlar, kale komutanının cansiperane gayretine rağmen, Sadrazamın meseleye gerektiği şekilde eğilmemesi nedeniyle savaş Özi’nin işgaliyle sonuçlanmıştır. Bu çalışmada ilk olarak Özi’nin tarihine kısaca yer verilmiş, daha sonra 1737 Osmanlı-Rus savaşının gelişimi ve sonucu ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Osmanlı Devleti, Özi, Kırım, Kazaklar, Yahya Paşa, General Münch.*

Abstract

Lost of Ozi The Ottoman-Russian War in 1737

The Ottoman State gave a special importance to the domination and security of the Black Sea region. To illustrate this: Firstly, the State made an agreement with the Crimean Khan. Secondly, the regions of the Sea of Azov, Kefe, and Hocapasha were annexed to the Ottoman lands. Since the 16th century, the Ozi, located at the estuary of the Dinyeper River, became one of the most important security points in the Black Sea. The Ozi, made a province at the beginning of the 17th century, and its periphery preserved their salience during the same century. Being in the state of gradual decadence especially since the turn of the 18th century, the Ottoman State saw Russian imperialism as one of the most detrimental threats. In 1150/1737 In spite of the fortress commander’s wholeheartedly effort, Ozi was taken over at the end of the war by the Russians; for the Grand Vizier did not pay enough attention to the case. In this study, firstly the history and importance of Ozi will be discussed, and then the processes, results, and effects of the Ottoman-Russian war in 1737 will be dealt with in details.

Key Words: *Ottoman Empire, Ozi, Crimea, Cossacks, Yahya Pasha, General Münch.*

1- Bölgenin Önemi, Fethi ve Eyaletin Kuruluş Süreci

Özi Kalesi ve Şehri, Kırım yarımadasının batısında, Dinyeper nehrinin Karadeniz'e döküldüğü alanda kurulmuştur. İstanbul'un fethinin ardından kısa sürede hâkimiyetini tüm Karadeniz'e yayan¹ Osmanlı Devleti açısından Özi, Kefe ile birlikte Kuzey Karadeniz'deki önemli merkezlerden biriydi. Şöyle ki: Dobruca'dan Kırım ve Astrahan'a kadar olan steplerde yaşayan halkın besledikleri koyun, büyükbaş hayvan ve atlar yılın her döneminde Özi'nin de içinde bulunduğu limanlardan gemilere yüklenererek, İstanbul başta olmak üzere, büyük Osmanlı kentlerinin ihtiyacını karşılamak üzere gönderilirdi². Hal böyle iken, Lehistan'ın desteğini alarak, Karadeniz'deki Osmanlı limanları ile canlı hayvan deposu olan steplere saldıran Kazak-Rus eşkıya grupları, bu hareketleri ile hem Karadeniz'in güvenliğini sarsıyor hem de bu ticareti tehlikeye sokuyordu. Böyle bir hal, bu alanların deniz'e açıldığı Özi kalesinin önemini artırmış ve tehdidin engellenmesi için kalenin daima kuvvetli tutulmasını gerekli kılmıştır³. Ayrıca bu eşkıya grupları sadece steplerde yaşayan halka saldırarak canlı hayvan ticaretine zarar vermekle kalmıyorlar, aynı zamanda Dinyeper ve Dinyester nehirlerinden Karadeniz'e açılarak Osmanlı liman kentlerini yağma ediyorlardı.

Bu durumda yapılması gereken en önemli iş, bu grupların harekete geçtikleri alanlarda kuvvetli savunma teşkilatı kurmaktır. İşte XVII. yüzyılın başlarında Dinyeper nehrinden çıkan Kazakların Sinop'u yağmalamaları neticesinde, Rumeli eyaletine bağlı bulunan Özi daha da önem kazanarak eyalet haline getirilmiştir. Bu nedenlere binaen her dönemde elde tutulması büyük ehemmiyet arz eden kale, 1737 tarihinde Sadrazam ve Kethüdasının ihmali nedeniyle imkân varken gerekli tahkimat yapılmamasından dolayı Rusların eline geçmiş, daha kötüsü, şehrin ve kale'nin yöneticileri esir düşmüşlerdir. Bu çalışmanın asıl konusu 1737'de yaşanan bozgunu açığa çıkarmaktır. Ancak meselenin daha iyi anlaşılması amacıyla başlangıçta kısa olarak bölgede Osmanlı hâkimiyetinin yerleşmesine ve bu güne kadar hakkında net bilgiler olmaması nedeniyle Özi'nin bağlı bulunduğu eyaletin kuruluş sürecine yer verilecektir.

¹ Karadeniz'in Tuna Nehri'ne kadar olan Rumeli kıyıları ile Kuzey Doğu Karadeniz'deki sahil şeridi, Fatih döneminden önce Osmanlı hâkimiyetini tanımıştı (Kırzioğlu 1993, 1-2), İstanbul'un fethinden sonra Karadeniz egemenliği için ilk adım 1454'te Kırım hanlarına yardım edilerek atıldı (İnalçık 1944, 197; Uzunçarşılı, 1988, II, 130). Ardından 1460'ta Amasra, 1461'de Sinop ve Kastamonu, 1461'de Trabzon Osmanlı yönetimine katılarak devam etti (Tursun Bey 1977, 107-108; Neşri 1987, II, , 745; Uzunçarşılı 1988, II, 49-50).

² İnalçık, 1999, 32-33.

³ Uzunçarşılı 1988 III/I, 176; Kale ile ilgili ayrıca Bkz: Evliya Çelebi 1983, 122-125; Ersoy ve Beliaeva 1999, 263-266; İnciciyan- ve Andreasyan 1976, 114-115.

Özi'nin de içinde bulunduğu bölge, 1475 tarihinde Gedik Ahmed Paşa emrindeki yetmiş bin asker ve 300 parça gemiden müteşekkil ordunun Kefe Menkup ve Azak⁴'ı fethi sırasında, ele geçirilmiştir. II. Bayezid devrinde, Kili ve Akkirman'ın alınması (1484)⁵ ile Karadeniz tamamıyla Osmanlı iç denizi haline gelmiştir.

Bu gelişmelere rağmen devlet, XV. asırda bölgede tam olarak hâkimiyet kurmanın zorluğunu bildiğinden, denizin kuzeyindeki topraklar için Kırım Hanlığı ile karşılıklı çıkara dayanan bir düzen kurmuştur⁶. Bu bakımdan Kefe haricindeki Kırım toprakları ile Özi Kalesi'nin bulunduğu Dinyeper Nehri'nin döküldüğü körfez, başlangıçta Kırım Hanlarının kontrolüne bırakılmıştır. Bölgenin güvenliği için ilk adım, 1492'de Kırım Han'ı Mengli Giray'ın Dinyeper nehrinin ağzına, sonradan adı Özi olarak değişecek olan Karakirman Kalesini inşa etmesi ile atılmıştır⁷. Özi ve çevresi 1538'de Kanunî'nin Boğdan Seferi'nin ardından doğrudan Osmanlı yönetimine bağlanarak Rumeli eyaleti'nin bir sancağı haline getirilmiştir⁸.

XVI. asrın ikinci yarısında alınan tedbirler kısmen faydalı olmuş, mesela 997/1587 tarihinde Leh teşviki ile Özi Kalesi üzerine saldırı için hazırlandıkları haberi alınan Kazaklar, Kırım Hanı tarafından geri püskürtülmüş ve çok sayıda esir ele geçirilmiştir⁹. Aynı şekilde 1003/1595 tarihinde buraya saldıran Rus-Kazak kuvvetleri, Şaban Paşa komutasındaki Osmanlı Deniz Kuvvetleri tarafından ortadan kaldırılmıştır¹⁰.

XVII. asrın ilk yıllarına kadar mevcut yapısını koruyan sancağın idaresi¹¹, 1613–1614'te bu bölgeden Karadeniz'e açılan Kazakların Sinop Kalesi'ni yıkarak çok sayıda kadın ve çocuğu esir etmeleri¹² ile köklü bir değişime uğramıştır. Anılan tarihte Sinop'u yağma ederek yurtlarına dönmeye çalışan Kazaklar, Niğbolu Sancak Beyi İbrahim Bey'in hemen harekete geçerek Özi Boğazı'nı kapatması ile bozguna uğratılmışlardır. Aynı günlerde devrin sadrazamı Nasuh Paşa, bölgede gerekli savunma tedbirlerini almadığı ve

⁴ Tursun Bey 1977, 169–170; Neşri 1987, II, 739, 823–827; İnalıcı 1944., 204.; Uzunçarşılı 1988 II, 132; Yinanç 1997, 195; Tansel 1999, 276–279; Öztürk 2000, 26–30.

⁵ Oruç Bey 2007, 135–136; Uzunçarşılı 1988, II, 182; İnan 2002.,385; Maxim 2002, 1.

⁶ Ostapchuk 1999, 100.

⁷ Soucek 1995, 236; Ersoy ve Beliaeva 1999, 262.

⁸ Celâlzâde 1981, 14b, 15a; Soucek 1995, 236; Panaite, 2002, 212-213; Öntüğ, 1995, 20.

⁹ Selânikî 1999, 214.

¹⁰ Selânikî 1999, 485.

¹¹ Aynî Ali Efendi 1280, 6.

¹² Hasan Bey-zâde 2004, III, 886; Naîmâ 2007, II, 409; Hammer 1983, VIII, 154.

durumu gizleyerek yıkımı büyüttüğü ithamı ile idam edilmiştir¹³. Akabinde Sofya Muhafızı Ahmed Paşa¹⁴, bölgeye gönderilerek daha önceden burada sefere hazırlanan İskender Paşa ile beraber Kili, Akkirman, Bender ve Özi çevresini Kazaklardan temizlemiştir¹⁵.

Bu harekâtın gerçekleştiği 1023/1614 senesinin sonlarından itibaren Kazak taarruzlarının durdurulması ve bölgenin daha güvenli yapıya kavuşturulması düşüncesi ile Kırklareli'nden Özi'ye kadar olan sahil, müstakil bir eyalet haline getirilmiş, bu alanda bulunan sancak ve kazalar yeni eyalete bağlanmış ve eyaletin ilk valiliğine İskender Paşa atanmıştır¹⁶. Harekâtın ardından Tuna'dan Özi'ye kadar olan alan Kazak ve Leh tasallutundan kurtarılmış, İskender Paşa, Budin valiliğine dönmüş, Özi Valiliğine Yahya Paşa tayin edilmiştir¹⁷. Ertesi yıl bölgede Lehistan'la ilgili sıkıntılar tekrar ortaya çıkınca İskender Paşa eyaletin valiliğine atanmıştır¹⁸.

Kurulduğu dönemden itibaren eyaletin iki önemli sancağı göze çarpmakta olup bunlar Özi ve Silistre'dir. Önemlerine binaen Paşa sancağı, duruma göre Silistre ile Özi arasında değişmiş, bu nedenle bazen Özi bazen de Silistre Eyaleti adı ön plana çıkmıştır. Eyalet, 1614'ten aynı yüzyılın ortalarına kadar mevcut durumunu muhafaza etmiştir. 1637-1642 yılları arasında Azak'ı ellerinde tutan Kazaklara¹⁹ karşı harekete geçen Serdar Mehmed Paşa kumandasındaki Osmanlı ordusu Azak'ı geri almış ve Özi'ye çekilmiştir. Bu tarihlerde Koçi Bey tarafından kaleme alınarak I. İbrahim (1640-1648)'e sunulan risalede Özi ile Silistre ayrı eyaletler olarak kaydedilmiştir²⁰.

Bu hadiseden sonra Osmanlı-Kırım ittifakı daha da güçlenmiş, tesis edilen birliktelik ile bölgenin güvenliği garanti altına alınmış, aynı zamanda da Lehistan ve Ukrayna üzerinde hâkimiyet tesis edilmiştir²¹. Bu olumlu gelişme üzerine müstakil Özi Eyaleti 1653 tarihinden evvel lağvedilmiş ve sancak

¹³ Peçevi 1982, 320; Hasan Bey-zâde 2004, III, 886-887; Hammer, 1983, VIII, 153-157. Mustafa Nuri Paşa 1992, I-II, .212

¹⁴ Topçular Kâtibi 2003, I, 631, Anılan sahifede eserin yazma nüshalarından birine istinaden Ahmed Paşa'dan Özi Beylerbeyi olarak bahsedilse de, bu bilgi valiliğe değil Özi muhafazasında görevlendirmeye işaretir.

¹⁵ Topçular Kâtibi 2003 I, 632.

¹⁶ Topçular Kâtibi 2003 I, 632.

¹⁷ Topçular Kâtibi 2003 I, 647.

¹⁸ Topçular Kâtibi 2003, II, 690.

¹⁹ Naîmâ 2007, II, 857; Hammer 1983,X, 18; Danişmend 1972, III; 370-371, 389; İnalçık 2002, XXV, 453.

²⁰ Koçibey 1985, 135; İnalçık 1995, XI, 549.

²¹ Mirza Bala 1997, VI, 749.

Rumeli Eyaleti'ne bağlanmıştır²². Fakat bu hal uzun sürmemiş eyalet 1660 yılında Silistre'den bağımsız olarak tekrar tesis edilmiştir²³.

Özellikle İkinci Viyana Kuşatması'nda Kırım Hanının kuşatma stratejisindeki büyük ihmali ardından gelişen Kırım-Osmanlı güvensizliğinin, Ruslar tarafından iyi değerlendirilmesi sonucunda bölgedeki Osmanlı-Kırım hâkimiyeti zayıflamıştır. Bu dönemde eyalet ilk kurulduğu dönemdeki yapısına, yani Kırklareli'nden itibaren Silistre ve Dobruca sahillerini içine alan şekline döndürülmüştür²⁴. Özi'nin 1700–1718 tarihlerinde düzenlenen sancak tevcih defterinde sancakları şöyledir: Silistre, Vidin, Niğbolu, Kırkkilise, Çirmen, Vize, Tağan²⁵.

2- Özi'nin Elden Çıkış Süreci

Osmanlı ile Rusya devletlerinin, 1711'de Prut Savaşı sonrası yaptıkları anlaşma gereği²⁶, bu tarihten sonra yirmi yılı aşkın bir süre ciddi bir çatışmaya girmemişlerdir. Fakat 1733'te ölen Lehistan kralı II. Ogust'un yerine, Fransa kralının kayınbabası olan Stanislas Lekzinski'nin tahta oturmasına daha evvel Avusturya ile yaptıkları ittifak doğrultusunda²⁷ itiraz etmeleri ve III. Ogust'u Leh tahtına oturtmaları ile barış süreci bozulmaya başlamıştır²⁸. Bu olay ile ortaya çıkan gizli anlaşmaya göre şöyle bir yol takip edilecekti: Rusya, savaş sebebi sayacağı bir bahane ile Kırım ve çevresindeki Osmanlı topraklarına saldırarak, bu aşamada Avusturya arabulucu rolü üstlenerek Osmanlı Devleti'ni oyalayacak, her iki devlet gerekli hazırlıklar bitirildikten sonra, taarruza geçeceklerdi²⁹.

Bu doğrultuda hazırlıklarını tamamlayan Ruslar, Kırım kuvvetlerinin, İran üzerine sefere çıkan Osmanlı Ordusuna yardıma giderken Kuban ve Terek mıntıklarından geçmelerini savaş sebebi sayarak, 11 Zilkade 1148/24 Mart 1736'da 90 bin kişiyle Kırım ve Azak üzerine saldırdılar³⁰. Ani taarruz karşısında hazırlıksız yakalanan Osmanlı yöneticileri, olayın iç yüzünü

²² Sofyalı Ali Çavuş 1992, 25; Şahin 1979, 911.

²³ Geniş bilgi için bkz: Evliya Çelebi 1983, 122-123; Defterdar Sarı Mehmet Paşa 1660 tarihinde Özi İle Silistre'yi ayrı eyaletler olarak zikretmektedir. Defterdar 1995, 381.

²⁴ Kılıç 1997, 50-51.

²⁵ Kılıç 1997, 51, Yazar aynı eserin 102-105 sahifelerinde eyaletin merkezi ve sancaklarında görev yapan paşaları da zikretmektedir.

²⁶ Anlaşma için bkz: Râşid 1282, 362–363; Uzunçarşılı, 1988, IV/I, 83-85.

²⁷ Aktepe 1997, VII, 160-161.

²⁸ Erbakan 1938, 3-4.

²⁹ Hammer 1983, XIV, 221-222; Uzunçarşılı 1988, IV/I, 253.

³⁰ Subhî, 13b; Erbakan 1938, 3.

İstanbul'daki Rus Kapı Kethüdasından sordular. Kethüda olayın içyüzünü bilmesine rağmen İstanbul yönetimini oyalama gayesi ile böyle bir saldırının olmadığını ve haberlerin Tatar uydurması olduğunu söyledi³¹ ise de Osmanlı idaresi, şaşkınlık içinde 20 Zilhicce 1148/2 Mayıs 1736 da Rusya'ya harp ilan etti³².

Aynı günlerde Fransa, Avusturya, İngiltere, Hollanda ve Venedik Hükümetlerinden aracılık istendi³³. Ancak bu devletlerden beklenen cevaplar gelmedi. Rus meselesine ağırlık verilmesi gayesi ile İran ile sürmekte olan savaşa son verilerek sulh yapıldı³⁴.

İstanbul'da bu gelişmeler yaşanırken, Alman asıllı General Münch komutasındaki Ruslar, Azak Kalesi'ni düşürmüşler ve halkı kıhıçtan geçirip etrafı yağmalamışlardı. Azak'tan sonra Kırım'a yönelmişler, Urkapı bölgesinde Kırım kuvvetlerini de mağlup ederek, Bahçesaray, Akmescid ve Gözlöve'yi baştanbaşa çığnemişlerdi³⁵. General Leontiyef ise Kılburun Kalesini istila etmişti (Temmuz 1736)³⁶.

Rus Ordusunun bu aşamadaki temel hedeflerinden biri Kefe'yi ele geçirmektir. Fakat askerleri arasında yayılan skorpit hastalığı, iaaşe kıtlığı, bazı generallerin muhalefet etmesi nedenleriyle geri dönmek zorunda kaldılar. Tabiatıyla böyle davranmalarında kendi iç sıkıntılarını kadar, Kefe Kalesi'nin müstahkem olması ve kısa sürede aldığı takviyeler ile güçlendirilmesinin de önemli bir yeri vardı. Bu halde Ruslar, Kırım'daki bütün savunma hatlarını yıkarak Rusya içlerine geri çekildiler³⁷.

a-Özi'nin Muhafazası İçin Alınan Tedbirler

a-1)Yahya Paşa'nın Bölgeye Atanması

Rusların geri çekilmesine rağmen, buldukları ilk fırsatta önce Kefe'ye, ardından savunma gücü az olan Özi'ye, sonra da Kili ve Akkırman'a saldıracakları aşikârdı. Kefe'ye denizden ve karadan yardım ulaştırılmasından sonra, Zilhicce 1148/Nisan-Mayıs 1736'da Trabzon Valisi Hatipzâde Yahya Paşa, Özi Muhafızlığı'na atandı³⁸. Rusların birinci Kırım saldırısından hemen

³¹ Subhî, 14b.

³² Subhî, 16a; Uzunçarşılı 1988, IV/I, 254.

³³ BOA.DVNS NHM, 7, 428, 450, 451,499.

³⁴ Uzunçarşılı 1988, IV/I, 254.

³⁵ Uzunçarşılı 1988, IV/I, 256; Kurat, 1993, 276; Kurat, 1992, 262.

³⁶ Erbakan 1938, 25.

³⁷ Erbakan 1938, 25; Uzunçarşılı 1988 IV/I, 256-257.

³⁸ BOA.DVN. MHM 142, 81; Subhî, 16 ab.

sonra, yani Yahya Paşa daha Trabzon'da iken, ona irsal edilen hükümde eyalet dâhilinde bulunan askerin her an savaşa hazır olması ve hareket emri geldiğinde bir saat bile geçirmeden sevk olundukları yere gitmeleri istenmiştir³⁹. Aynı hüküm, Anadolu'da ve Rumeli'de bulunan bir takım eyalet ve sancaklar ile Osmanlı ülkesinin farklı yerlerindeki *erbâb-i tımar ve zuemaya* da gönderilmiştir⁴⁰. Bu hükümden Osmanlı topraklarının Rusya ve Avusturya sınır boylarından bir taarruza uğrama ihtimaline karşı yerel yöneticilerin uyarıldığı sonucuna varılabilir⁴¹. Keza 18 Cemaziyelevvel 1148/6 Ekim 1735 Özi Kalesi'ndeki topların tamir ve irsalinde çalışacaklar için ilave tayinatta bulunulması⁴² bu tarihten itibaren savunma için hazırlıkların başladığının diğer bir göstergesidir.

Yukarıdaki emre uyan Paşa, hiç vakit geçirmeden Trabzon Eyaleti'nden bir miktar piyade ve kapıkulu süvarisi alarak Özi'ye hareket etmiş, yeni görev yerine ulaşması ile daha önceki muhafız Mustafa Paşa'dan görevi devralmıştır⁴³.

a-2) Osmanlı Ordusu'nun Babadağ'a Yürümesi ve Sulh görüşmeleri

Osmanlı İdaresi, Rusların taarruzları ve Avrupalı devletlerin meseleye ciddi anlamda eğilmemeleri üzerine Kırım'daki Rus istilasına son verilmesi ve bundan sonraki Rus saldırılarına engel olunması amacıyla Sadrazam serdarlığındaki orduyu, 6 Safer 1149/16 Haziran 1736'da İstanbul'dan bölgeye sevk etmiştir⁴⁴. Aynı zaman diliminde savaşın halen sürdüğü İran ile de sulh yapılarak, doğu cephesinde kuvvetlerin süratle Kırım üzerine yönelmeleri istenmiştir⁴⁵.

Yaklaşık elli günlük bir yolculuğun ardından ordu, Tuna Havzası'na ulaşarak nehrin her iki yakasındaki Babadağ ve İsakçı'ya yerleşti. Bu aşamada yapılması gereken ilk iş ordunun bir kısmının işgal altındaki Kırım ve saldırıya uğraması muhtemel Özi ve Bender'e gönderilmesi idi. Ancak Osmanlı

³⁹ Evahir-i Şaban 1148/ Ocak 1736 tarihli hüküm, BOA.DVN.MHM, 142, 42.

⁴⁰ BOA.DVN.MHM,142, 43.

⁴¹ Anılan hüküm Yahya Paşa'dan başka Sivas, Edirne, Halep, Diyarbekir, Maraş Valilerine, İçil, Köstendil, Konya, Elbasan, İskenderiye, Avalonya, Ohri, Akçahisar, Dukakin, Prizren, Üsküb, Çirmen, Hüdavendigar, Karesi, Sultanönü, Karahisar-i Sahip, Ankara, Niğde, Kayseri, Kırşehir, Beyşehir, Akşehir, Aksaray, Amasya, Çorum, Alaiye sancakları mutasarrıflarına, Anadolu, Sivas, Karaman, Edime, Halep, Maraş, Diyarbekir, Rakka, Trabzon eyaletleri zuemâ ve tımar erbâbına yazılmıştır.

⁴² BOA.C.AS, nr. 13836.

⁴³ Erbakan 1938, 13.

⁴⁴ Subhî, 18a.

⁴⁵ Subhî, 18b.

Sadrzamı ve Kethüdası böyle yapmak yerine, Avusturya ve Rusların önceden yaptıkları oyalama tuzağına düştü. Plan gereği Avusturya kralı, Osmanlı Devleti ile Rusların arasını bulmak üzere Talman'ı murahas tayin ettiğini bildirdi. Tamlan, vakit geçirmeden Osmanlı ordugâhına gelerek imparatorunun ve Rusların isteklerini Serdar'a ilettili⁴⁶. Buna karşılık Osmanlıların Kırım ve Azak'taki istilaya son verme taleplerini, İmparatoruna danışma bahanesiyle erteleyen Talman, bu sayede Ruslara zaman kazandırmakta idi.

Görüşmelerde uzlaşmaya varılamaması üzerine Talman, Osmanlı, Avusturya, Rus, İngiliz ve Hollandalıların da katılacağı bir barış toplantısı yapmayı önerdi. Osmanlı Sadrzamı ve özellikle de kethüdası Osman Halisa Efendi bunu da kabul etti⁴⁷. Önce görüşmelerin yapılacağı yer tartışmaları yapıldı ve neticede Lehistan sınırları içinde bulunan Niyemirov üzerinde karar kılındı⁴⁸.

Hal böyle iken Özi, Vidin ve Bender'de bulunan Osmanlı Paşaları haricindekiler, ne Avusturya'nın niyetini sezebilmişler, ne de Rusya'nın harp hazırlıklarından haberdar olamamışlardır. Görüşmeler sürerken, 9 Ocak 1737'de Rusya ve Avusturya taarruz anlaşması yaparak istilâ planlarının son hamlesini yapmışlardı⁴⁹.

a-3) Yahya Paşa'nın Faaliyetleri

Azak ve çevresinin Rus istilasına uğramasının ardından Özi'ye atanan Yahya Paşa, daha Trabzon'da iken savunma için hazırlıklara başlamış ve bu yöndeki faaliyetlerini Özi'ye ulaştıktan sonra da devam ettirmiştir. Paşa, öncelikle kendisinin yapacaklarını planlamış, destek alması gereken konuları merkeze bildirmişti. Bu doğrultuda Özi'nin güçlendirilmesi ve savunmada yetecek asker takviyesinin için bir takım emirler irad edilmeye başlanmıştır.

İlk iş kalenin savunma direncinin artırılması olduğundan, yapılan keşif sonucu, hemen tamiri gereken ağa tabyası ile diğer mahallerin ihtiyaçlarına 5000 kuruş gerektiği ortaya çıkmıştı. İlk aşamada Bina Emni İbrahim Ağa'ya 3000 kuruş gönderilmiş, Yahya Paşa'nın konuyu tekrar gündeme getirmesiyle 1500 kuruş daha ilave edilmiştir⁵⁰. Bir süre sonra, Özi ve çevre kalelerin tamirlerinin yapılmasında mevcut çalışanlar yetmediğinden, Tebriz Seraskeri emrinde bulunan kale ustalarının, Özi ve Kılburun Kaleleri'ne sevkleri

⁴⁶ Şem'dani-zâde 1976, I, .65.

⁴⁷ Şem'dani-zâde 1976, 65-66.

⁴⁸ Subhî, 32b; Uzunçarşılı 1988, cilt IV/I, 259.

⁴⁹ Uzunçarşılı 1988, IV/I, 259-260.

⁵⁰ 28 Safer 1149/8 Temmuz 1736 tarihli hüküm: BOA.C.AS. nr. 42877/1.

istenmiştir⁵¹. Aynı şekilde, halen buldukları yerde kendilerine ihtiyaç duyulmayan 110 humbaracı ile altmış yedi zabıt, Özi Kalesi muhafazasında görevlendirilmiş ve içlerinden birinin başbuğluğunda biran evvel kaleye ulaşmaları emredilmiştir. Yahya Paşa'ya ise, yeni gelen neferlere vermesi gereken tayinatı hazırlaması bildirilmiştir⁵². Rus saldırısından bir hafta evvel de mimar halifelerinden Mustafa, kalenin tamir ve kuvvetlendirilmesi için Özi'ye tayin edilmiştir⁵³.

Tamir işleri dışında, asker sayısının artırılmasına yönelik alınan önlemler şöyledir:

Yahya Paşa'ya, Özi'de bulunan diğer askeri erkâna ve buraya denizden en rahat yardım ulaştırabilecek limanlardan biri olan Trabzon kadılarına bölgenin içinde bulunduğu durum hatırlatılarak, biran evvel gerekli takviyelerin yapılması istenmiştir⁵⁴.

Keza, Doğu Cephesi Başkumandanı Ahmet Paşa mahiyetinde bulunup Özi Kalesi muhafazasında vazifelendirilen 290 yeniçerinin, karadan Erzurum-Trabzon yolu ile limana ulaşmaları ve oradan da gemi ile Özi'ye gitmeleri ferman olunmuştur⁵⁵. Aynı şekilde asıl görev mahalleri İskenderiye olan ve halen Babadağ'daki orduda görev yapan 270 kale neferi, Özi Kalesi muhafazasına tayin olunmuşlardır⁵⁶. Bu kişilere toplam 294 çift ekmek ile 79.5 vukiyye tahsis edilmiştir⁵⁷.

Yine, Yahya Paşa'ya ısdar edilen bir fermanla Üsküb Sancağı Mutasarrıfı Süleyman Paşa maiyetinde bulunan 1000 nefer piyade Özi Kalesi'ne görevlendirilmiş, bu kişilerin biran evvel Özi'ye ulaşip kalenin muhafazasında bulunmaları emredilmiştir⁵⁸.

Nihayet, Rusların Özi'yi kuşatmalarından bir iki gün evvel Bender Muhafızı Muhsinzade Abdullah Paşa'nın tavassutu ile 4000 kadar Bosna ve Arnavut askeri Özi'ye tayin edilmiştir. Bu askerlere maaş olarak 7000 kuruş tahsis edilmiştir⁵⁹. Ne var ki bu kuvvetlerin tamamı kaleye ulaşmamış, yolda Ruslarla karşılaştıklarından bir kısmı geriye dönmüştür⁶⁰.

⁵¹ Evail-i Cemaziyelevvel 1149/Eylül 1736 tarihli hüküm: BOA.DVN. MHM, 142, 132/2.

⁵² 18 Cemaziyelevvel 1149/24 Eylül 1736 tarihli hüküm: BOA.DVN. MHM, 142, 136/5.

⁵³ 3 Rebiulevvel 1150/Temmuz 1737 tarihli hüküm, BOA.C.AS. nr. 15632.

⁵⁴ Evasit-i Rebiulahir 1149/Ağustos 1736 tarihli hüküm: BOA.DVN. MHM, 142, 126/3

⁵⁵ 4 Muharrem 1149/15 Mayıs 1736 tarihli hüküm, BOA.C.AS, nr. 38074/1-2.

⁵⁶ Evasit-i Safer 1150/Haziran 1737 tarihli hüküm: BOA.DVN. MHM, 142, 224.

⁵⁷ Ali Emiri, I.Mahmud, nr. 607.

⁵⁸ Evahir-i Safer 1150/Haziran 1737 tarihli ferman: BOA.DVN. MHM, 142, 228/2.

⁵⁹ 7 Rebiulevvel 1150/5 Temmuz 1737 tarihli hüküm, BOA.C.AS. nr. 45276/2, Subhî, 35 b.

⁶⁰ Erbakan 1938, 28.

Savunmanın güçlendirilmesine yönelik çalışmalar incelenirken dikkatimizi çeken husus, Osmanlı Devlet İdaresi'nin Özi muhasara altında iken de teşebbüslerine devam etmesidir. Özi'nin düştüğü günlerde, Sekbanbaşı Mehmed'e yazılan bir hükümle Özi'nin savunulması için Dergâh-i Mualla Yeniçerilerinden 3000 adedinin seçilerek bir saat bile geçirmeden gemilere bindirilip Yahya Paşa'ya yardıma gitmeleri ferman olunmuştur⁶¹. Bu durumun sebebi muhtemelen Rus kuşatma ve taarruz haberinin İstanbul'a ulaşmamış olmasıdır.

b- Güç Dengeleri ve Savaşın Seyri Akıbeti

Alınan bu cılız tedbirler neticesinde Özi, askerî, lojistik birikim ve kalenin surlarının muhkemliği bakımından yaklaşan büyük Rus kuvvetine karşı koyacak güce ulaşamamıştı. Çünkü daha önce Kırım'ı yakıp yıkan ve yeniden harekete geçen Rus kuvveti, sayıca ve mühimmatça bu kalelerin savunma gücünün çok çok üstünde idi.

Yahya Paşa ve Bender Muhafızı Muhsinzâde Mehmed Paşa, Babadağ ve İsakçı'da konaklayan Osmanlı Ordusu'nun en azından bir kısmının, Özi ve Bender Kaleleri'nin savunmasında görevlendirilmeleri için Serdar-i Ekrem'e defaatle müracaat etmişlerdir⁶². Ancak bu müracaatların tamamı Sadrazam Kethüdası Osman Halisa Efendi'nin büyük ihmal ederek takındığı tavır ve Ruslarla Avusturyalıların gerçek niyetlerini sezemeyip onların hala barışa taraftar olduklarını zannetmeleri yüzünden reddedilmiştir⁶³.

İlk müracaatları tersyüz edilen Yahya Paşa, General Münch komutasındaki ordunun Aksu Nehri kenarında bulunan ve Özi'ye seksen saat mesafede olan Kodak'a geldiğini casusları vasıtasıyla haber almış, son bir ümitle ordugâha haberci gönderip, durumun vahametini sadrazama bir kez daha iletmiştir. Paşa'nın bu talebine karşı Osman Halisa Efendi: "*Paşa sevdaya uğramış, Tatar müfsidlerinin sözüyle kendisine zahmet vermesin, musâlaha tekmil olmuştur, cümleten 'avdet üzereyiz'*"⁶⁴ diyerek geri çevirmiştir.

Osman Halisa Efendi'nin bu cevabını elçisinden öğrenen Yahya Paşa: "*Vezir kethüdasının istiklâline binâen vezir dahi karışmaz ve harekâtına bakıp hayran olur. Küffarın hareketi bizi iğfal idüp, fücçeten muharebe iktizâ etmek*

⁶¹ Evasit-i Rebiulevvel 1150/ Temmuz 1737 tarihli ferman: BOA.C.AS, nr. 12278 bu emir name muhtemelen 11 ya da 12 Rebiulevvel tarihinde yazılmış olmalıdır.

⁶² Subhî, 34b.

⁶³ Subhî, 35a.

⁶⁴ Şem'dani-zâde 1976, I, 67; Uzunçarşılı 1988, IV/I, 260.

gerek, acaba Hâlısa, mahfî vâkıf olduğu şey mi var?" şeklinde düşünüyordu⁶⁵. Aynı zaman diliminde Sadrazam'a Vidin Muhafızı da müracaat etmiş, ama Osman Hâlısa Efendi onlara da aynı cevapları vererek geri göndermiştir⁶⁶.

Kaledeki ve daha sonradan kaleye ulaşan birlikler mümkün olduğu kadar hem savunma tertibatı aldılar hem de gerekli tamirata yapmaya çalıştılar. Ayrıca kalenin etrafına yeni şarapoller açıldı ve hendekler temizlendi⁶⁷. Ne var ki, tam bir savunma yapmak için ne zaman, ne usta ve işçi ne de asker sayısı yeterli idi. Özi'de Osmanlı gücü şöyle idi: Kalede eskiler ve yeni gelenlerle birlikte on yeniçeri ortası ve sair askeri birlikte altı bin civarında asker vardı⁶⁸. Sivil unsurların sayısı ise on üç on dört bin civarında idi. Osmanlı kuvvetlerinin elinde yüzün üzerinde top ve ağır silah bulunuyordu⁶⁹.

Buna karşılık General Münch komutasında, temmuz ayının başlarından itibaren Özi'ye doğru ilerleyen Rus ordusu altmış üç tabur, İki hassa süvari bölüğü, bir zırhlı süvari bölüğü, 185 bölük süvari ve on üç bin Kazak askeri ile birlikte yetmiş bin askerden oluşuyordu⁷⁰. Yanlarında ise iki ağır 167 sahra topu, on yedi havan ve on altı obüs vardı⁷¹.

7 Temmuz 1737'de Özi Kalesi'nin karşısına ulaşan⁷² General Münch karargâhını hemen nehrin kenarına kurdu ve 10 Temmuz günü taarruzu başlattı. Kale kumandanı Yahya Paşa'nın bu durumda önünde tek bir seçenek vardı: Yarma harekâtı yaparak Rus ordusunun nizamını bozmak ve kaleyi bu şekilde bir süre muhafaza etmek. Bu süreçte Paşa'nın beklentisi kale kuşatmasını haber alan sadrazamın gerekli takviyeyi yapmasıydı. Fakat gerek askeri gücünün fazlalığı, konuşlandırılan ağır toplara bakılınca, Rusların niyetlerinin yardım ulaşmasına fırsat vermeden kaleyi düşürmek olduğu anlaşılıyordu. İlk günkü bombardıman sonucunda beş burç yıkıldı. Aynı gün Osmanlı birlikleri, Rus Ordusu'nun sağ tarafına hücum ettiler⁷³. Ancak karşındaki kuvvetin çokluğu nedeniyle muvaffak olamadılar. Günün gecesinde Osmanlı Komuta Heyeti, en azından yıkılan burçların tamir edilerek, direnişin bir süre daha uzamasını

⁶⁵ Şem'dani-zâde 1976, I, 67.

⁶⁶ Şem'dani-zâde 1976, I, 67.

⁶⁷ Dukakinzâde 1928, 16.

⁶⁸ Subhî, 37b, bu rakamı altı bin civarında olarak vermektedir; Keralio ise 15000 civarında vermektedir, Keralio, 1780, I.

⁶⁹ Erbakan 1938, 29; yazar kuşatma sonunda 100 topun Ruslar tarafından ele geçirildiğini yazmaktadır.

⁷⁰ Dukakinzâde 1928, 15; Bu rakamı Hammer 1983, XIV, 228 60-70 bin olarak belirtirken, Subhî, 34b, 180 bin olarak kaydetmiştir.

⁷¹ Keralio 1780, 103; Dukakinzâde 1928, 15.

⁷² Keralio 1780, 105; Hammer 1983, XIV, 228.

⁷³ Dukakinzâde 1928, 16.

planlıyorlardı. Fakat gece boyunca asker ve sivillerin yoğun çalışması sonucu ancak bir burç tamir edilebildi⁷⁴.

Muhasaranın ikinci günü Rus Başkomutanı, ordusunun yarısını karargâhta bırakıp kalan yarısı ile kalenin en müstahkem bölgesine taarruz etti. Tüfek atımı kadar yaklaşık iki saatlik mücadele sonunda geri çekilmek zorunda kaldılar⁷⁵. Üçüncü gün ise, sabah yapılan bombardımanda lağımın çoğu yandı. Buna rağmen Osmanlı birlikleri mevzilerini terk etmediler. Rus kuvvetleri yapılan başarılı savunma karşısında dayanamayarak geri çekildi. Ne var ki, atılan topların ve yakılan lağımın tesirinin kale içine ulaşması ve yangının şiddetini artırması nedeniyle, çekilen Rus birlikleri takip edilemedi. Bir süre sonra yangının şiddeti ile kalenin barut depoları infilak etti, şehirde bulunan evlerin çoğu ve otlaklar yandı⁷⁶.

Savunmanın bütün zor şartlarına bir de Boşnak ve Arnavut askerlerinin isteksizlikleriyle taarruzdan geri durmaları eklenince, Osmanlı mevzileri tamamen çöktü⁷⁷. Artık yapılması lâzım gelen tek şey şiddetli bir huruç yapıp düşmana olabildiğince zarar vermek ve kuşatmayı yarıp Bender'e ulaşmak idi. Aslında ilk üç gün yapılan huruç sırasında Osmanlı askeri kısmen başarılı olmuş ve epeyce zayıat verdimişti⁷⁸. Aynı başarı gerçekleşirse, Yahya Paşa ve yanındaki komuta heyetinin kurtulması sağlanabilirdi. Bu planla Paşa yanında kalan yetmiş üç neferle beraber sur kapısı tarafından hızla uzaklaşarak kurtulmayı denedi. Fakat arkalarına düşen bir bölük Rus kuvveti, onlar çok ilerlemeden etraflarını çevirdi. Sayıca çok fazla olan düşman kuvveti karşısında çoğu yaralı olan Osmanlı askeri dayanamadı. Yakalanan askerlerin öldürüldüğünü gören bir neferin Yahya Paşa'yı işaret ederek: "Paşamızdır" demesi üzerine katliamı durduran Rus bölüğü, Paşa ve yanındakileri esir etti (15 Rebiulevvel 1150/13 Temmuz 1737)⁷⁹.

Böylelikle Özi Kalesi düştü, Yahya Paşa başta olmak üzere ileri gelen erkânın içinde olduğu on kişi esir edildi⁸⁰. Şehrin ve ordunun ileri gelenlerinden

⁷⁴ Subhî, 36b; Hammer 1983, XIV, 229.

⁷⁵ Dukakinzâde 1928.16

⁷⁶ Subhî, 37a.

⁷⁷ Subhî, 37b.

⁷⁸ Subhî zayıatı 30 bin olarak verirken bk 37b; Cevat Erbakan ise 900 olarak vermektedir (Erbakan 1938, 29).

⁷⁹ Subhî, 37b; Hammer 1983, XIV, 229; Şem'dani-zâde 1976, I, 67-68; Uzunçarşılı 1988, IV/I, 264. Bu konuda Şem'dâni-zâde farklı olarak; son anda ümit kalmadığını anlayan Yahya Paşa'nın, Ruslarla sulh yapıp kaleyi teslim edip, kalan 1000 civarında askeriyile orayı terk etmek istediğini, ancak antlaşma şartlarına uymayan Rus kuvvetlerinin saldırıya geçerek, Paşa yanında kalan son yetmiş askeri esir ettiklerini kaydetmiştir:

⁸⁰ BQA. DVN. MHM, 142, 253; Subhî, 37b.

otuzu, yetmiş gedikli çavuş, 3174 asker, 1200 kadın ve ellidört Rum kuşatmadan sonra serbest bırakılmışlardır. Kalenin düşmesi ile beraber bütün savunma mühimmatı, sancaklar, tuğlar, topuzlu bastonlar tamamen Rusların eline geçti⁸¹.

3-Savaşın Sonuçları

Üç gün süren Özi Muhasarası sonucunda; kale ve kalede bulunan tüm Osmanlı mevcudiyeti ortadan kalkmış, kale muhafızı başta olmak üzere Osmanlı ileri gelenleri esir edilmiştir.

Karadeniz'in kuzeybatı kıyılarındaki, Bender başta olmak üzere Tuna'nın kuzey ve güneyindeki Osmanlı hâkimiyeti tehlikeye girmiş, ayrıca Özi Kalesi'nin yıkılmasıyla bölge, en çok zarar gördüğü Kazak saldırılarına karşı savunmasız hale gelmiştir.

Özi ve Bender Muhafızları'nın tüm uyarılarına rağmen Avusturyalıların oyalama taktiğine inanan Sadrazam Silâhtar Mehmet Paşa ve kethüdası Osman Halisa Efendi'nin tedbirsizlikleri, sadece Özi'nin kaybedilmesi ile neticelenmemiş, ardından Avusturyalılar da Bosna üzerinden Osmanlı topraklarına hücum etmişlerdir. 1736 tarihinde durumun vahametini anlayarak Babadağ'a gelen ordu, Osman Halisa Efendi'nin tedbirsizliği nedeniyle hiçbir şey yapmadan geri dönmüştür. Sefer harcamalarının yanında, etkisi yıllar sürecek bir savaşın faturası da devlete çok ağır maliyet getirmiştir.

Osman Halisa Efendi tavrının ve aymazlığının cezasını canı ile ödemiştir. Özi'nin kaybı haberi İstanbul'a Rebiülevvelin 26. günü ulaşmış, 27. gün ise Kaim-i Makam Köprülüzade Ahmed Paşa, Sultan'ın huzuruna çıkarak meseleyi arz etmiştir⁸². Ertesi gün Divanhane-i Âmire'de Kaim-i Makam Paşa, Şeyhülislam ve Sekbanbaşı ile bir toplantı yapan I. Mahmud, toplantı sonunda donanmanın acilen Kırım ve Özi'ye yardıma gönderilmesini istemiştir⁸³. Bir hafta sonra, tekrar bir durum değerlendirmesi yapan sultan, olayda aşırı tedbirsizliği ve ihmali sebebiyle Kethüda Osman Halisa Efendi'yi, Emir-i Âhur Ahmed Ağa ile Yeniçeri Ağası Abdullah Ağa marifetiyle idam ettirmiş, sadrazamı ise Eğriboz Muhafızlığı'na göndererek yerine Muhsinzâde Mehmed Paşa'yı atamıştır⁸⁴.

Özi'nin kaybı, Rus ordusunun Boğdan'a yönelmesi, Avusturya ordusunun Vidin ve Niş üzerine saldırması sonucu Osmanlı İdaresi, derhal

⁸¹ Hammer 1983, XIV, 229.

⁸² Salahî, 133a.

⁸³ Salahî, 133b.

⁸⁴ TSMA, 2546; Salahî, 134a; Şem'dani-zâde 1976, I, 69.

harekete geçti. Evahir-i Rebiulevvel 1150/Temmuz 1737 tarihinde irad edilen bir hükümle kale ve sancaklarda beylerin ve halkın içine düştükleri kötü durumdan bir an evvel kurtarılması için gayret göstermeleri istendi⁸⁵. Bu fermanın ardından Kırım ve Osmanlı kuvvetleri, Özi ve çevresindeki Ruslara baskın vererek Özi'yi istirdat etmek istemişler, ancak muvaffak olamamışlardır⁸⁶.

Ertesi yıl, Osmanlı ve Tatar kuvvetlerini de yanına alan Bender Seraskeri Numan Paşa komutasındaki Osmanlı Ordusu'nun Özi'ye yöneldiğini duyan Ruslar, savunma yapmaya cesaret edemediklerinden, kalelerin sağlam kalan yerlerini de tahrip ederek Özi ve Kılburun Kaleleri'nden çekilmişler, Osmanlı kuvvetleri buraya harpsiz olarak tekrar hâkim olmuştur (Recep 1151/Ekim 1738)⁸⁷.

Yaklaşık bir buçuk yıl Rusların işgalinde kalan Özi kurtarılmasına rağmen, kale komutanı Yahya Paşa'nın kaderi aynı ölçüde yaver gitmemiş, Osmanlı heyeti dört yıl boyunca Rusların elinde esir kalmış ve zaman zaman pazarlık konusu edilmişlerdir. Mesela, Adakale'nin fethi esnasında Yahya Paşa, Osmanlı Komutanına bir mektup yazarak, Moskova'nın sulha talip olduğunu, bir murahhas istediğini ve bu görüşmenin neticesinde serbest kalacağını bildirmiş, fakat görüşme yapılmasına rağmen serbest bırakılmamıştır⁸⁸. Dört sene Rus esaretinde kalan Paşa, 1154/1741'de Dersaadet'e bir mektup daha yazarak Rusların sulh yapmak istediklerini bildirmiştir. Osmanlı Hükümeti önce Yahya Paşa'yı murahhas tayin etmiş, ancak esir olması hasebiyle başka bir murahhas tayin ederek sulh görüşmelerini yürütmüştür. Yapılan sulh üzerine Osmanlı heyeti serbest kalmıştır⁸⁹.

⁸⁵ BOA.DVN.MHM, 142,254.

⁸⁶ Uzunçarşılı 1988, IV/I, 264.

⁸⁷ Şem'dani-zâde 1976, I, 84; Hammer 1983, XIV, 252; Uzunçarşılı 1988, IV/I, 266.

⁸⁸ Şem'dani-zâde 1976, I, 83.

⁸⁹ Aktepe 1974, 16.

KAYNAKÇA

A- Arşiv Belgeleri

- Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Tasnifi Askeriye Evrakı (BOA.C.AS), nr. 12278, 13836, 15632, 38074/1–2, 42877/1, 45276/2
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Ali Emiri, I.Mahmud, nr. 607.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Divan-ı Hümayun Mühimme Defterleri (BOA.DVN. MHM), Defter No.142, s., 42, 43, 81, 126/3, 132/2, 136/5, 224, 228/2, 253, 254,
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Nâme-i Hümayûn Defterleri (BOA.DVNS NHM), 7, 428, 450, 451,499.
- Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Evrak (TSMA. E), 2546;
- Ali Emiri, I. Mahmud, nr. 607.

B-Yazma Eserler

- Selahaddin Abdullah ibn Abdülaziz el Uşşakî es-Salahî, *Zabt-i Vekayi'i Yevmiye-i Hazret-i Şehriyari*, İstanbul üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, TY, 2518
- Subhî Mehmed Efendi, *1148–1152 Savaşı Tarihi*, Süleymaniye Esad Efendi Kütüphanesi Nr. 2100

C-Kitaplar

- Aktepe 1974 Münir Aktepe, *Mehmed Emnî Beyefendi (Paşa)'nin Rusya Sefareti ve Sefaretnamesi*, İstanbul
- Aynî Ali Efendi, *Kavânîn-i 'Âl-i Osman Der Hulâsa-i Mezâmîn-i Defter-i Divân*, İstanbul, 1280
- Celâlzâde 1981 Celâlzâde Mustafa Çelebi, *Geschichte Sultan Süleyman Kanunis von 1520 bis 1557 oder Tabakätü'l-Memâlik ve Derecätü'l-Mesâlik*, (Von. Petro Kappert) Wiesbaden.
- Danişmend 1972 İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, Cilt III; İstanbul 1972
- Defterdar 1995 Defterdar Sarı Mehmet Paşa *Zübde-i Vekayiât Tahlil ve Metin (1066-1116/1656-1704)*, (Haz. Abdülkadir Özcan), Ankara 1995
- Erbakan 1938 Cevat Erbakan, *1736-1739 Osmanlı-Rus ve Avusturya Savaşları*, İstanbul.
- Evliya Çelebi Seyahatnâme, (yay. Mümin Çevik) cilt V, İstanbul 1983,
- Hammer 1983 Baron Josefh Von Purgstall Hammer, *Osmanlı Devleti Tarihi*; cilt VIII-XIV, (Çev. M. Ata; haz. M. Çevik, E.Kılıç), İstanbul.

- Hasan Bey-zâde 2004 Hasan Bey-zâde Ahmed Paşa, *Hasan Bey-zâde Tarihi Metin İndeks 1003-1045/1595-1635*, (Haz. Şevki Nezih Aykut), cilt III, Ankara.
- Keralio 1780 M. De Keralio, *Histoire de la guerre des russes et des imperiaux contre les Turcs en 1736, 1737, 1738, 1739 de la paix de Belgrade qui la termina*, Paris: Chez Debure L'anie, 1780, Tome I.
- Kılıç 1997 Orhan Kılıç, *18. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı Devleti'nin İdari Taksimatı-Eyalet ve Sancak Tevcihatı*, Elazığ.
- Kırzioğlu 1993 Fahrettin Kırzioğlu, *Osmanlılar'ın Kafkas-ellerini Fethi (1451-1590)*, Ankara.
- Koçibey Koçibey, *Risale*, (Sadeleştiren; Zuhuri Danışman), Ankara 1985
- Kurat 1992 Akdes Nimet Kurat, *IV-XVIII. Yüzyıllarda Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri*, Ankara.
- Kurat 1993 A. N. Kurat, *Rusya Tarihi*, Ankara.
- Mehmed Neşri *Kitâb-i Cinan-nümâ*, (Yay. Faik Reşit Unat, Mehmed Altay Köymen), cilt II, Ankara 1987
- Mustafa Nuri Paşa 1992 *Netaicü'l-Vukuat Kurumları ve Örgütleri ile Osmanlı Tarihi*, (Sadeleştiren; Neşet Çağatay) cilt I-II, Ankara
- Naîmâ 2007 Naîmâ Mustafa Efendi, *Tarih-i Na'îmâ (Ravzatü'l-Hüseyn Fî hulâsati Ahbari'l-Hafıkayn)*, cilt II, Ankara
- Oruç Bey 2007 *Oruç Beğ Tarihi*, (Haz. Necdet Öztürk), İstanbul
- Öntüğ 1995 M. Murat Öntüğ, *Özü İle İlgili XVII. Yüzyıl Mühime Hükümleri ve Kalesi*, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir 1995
- Öztürk 2000 Yücel Öztürk, *Osmanlı Hâkimiyetinde Kefe*, Ankara
- Peçevi 1982 Peçevi İbrahim Efendi, *Peçevi Tarihi*, (Haz. Bekir Sıtkı Baykal), Ankara.
- Râşid 1282 *Râşid Târihi*, cilt III, İstanbul.
- Selânikî 1999 Selânikî Mustafa Efendi, *Tarih-i Selânikî 971-1003/1563-1595*, (Haz. Mehmet İpşirli) Ankara.
- Sofyalı Ali Çavuş 1992 Sofyalı Ali Çavuş, *Sofyalı Ali Çavuş Kanunnamesi: Osmanlı İmparatorluğu'nda Toprak Tasarruf Sistemi'nin Hukuki Ve Mali Müeyyede ve Mükellefiyetleri*; (yay. haz. Midhat Sertoğlu), İstanbul.

1737 Osmanlı –Rus Savaşında Özi'nin Elden Çıkması

- Şem'dani-zâde 1976 Şem'dani-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi, *Mür'i't-Tevârih*, (Haz. M.Münir Aktepe), cilt I, İstanbul.
- Tansel 1999 Selahattin Tansel, *Fatih Sultan Mehmet'in Siyasi ve Askeri Faaliyetleri*, İstanbul.
- Topçular Kâtibi 2003 Topçular Kâtibi Abdülkâdir Efendi, *Tarih*, (haz Ziya Yılmaz), cilt I, Ankara
- Tursun Bey 1977 Tursun Bey, *Târih-i Ebu'l-Feth*, (yay. Mertol Tulum), İstanbul.
- Uzunçarşılı 1988 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, cilt II-IV, Ankara.

D-Makaleler

- Aktepe 1997 M. Münir Aktepe, "Mahmud I", *İA*, Cilt VII
- Bala 1997 Mirza Bala, "Kırım", *İA*, cilt VI.
- Ersoy ve Beliaeva 1999 Ersoy, Bozkurt - Beliaeva, Switlana, "Özi Kalesi (Ukrayna-Ochakiv) Arkeolojik Çalışmaları", *Uluslararası Dördüncü Türk Kültürü Kongresi Bildirileri*, Ankara, s.
- İnalçık 1995 Halil İnalçık, "Eyalet", *DİA*, cilt XI, İstanbul 1995
- İnalçık 2002 H.İnalçık, "Kırım", *DİA*, cilt XXV, Ankara 2002
- İnalçık 1999 H.İnalçık, "Osmanlı-Rus İlişkileri 1492–1700", *Türk-Rus ilişkilerinde 500 Yıl 1491–1992*, Ankara 1999
- İnalçık 1944 H.İnalçık, "Yeni Vesikalara Göre Kırım'ın Osmanlı Tabiliğine Girmesi ve Ahitname Meselesi", *Belleten* VIII/30, Nisan 1944,
- İnan 2002 Kenan İnan, "II. Bayezid Dönemi", *Türkler*, cilt IX, Ankara
- İnciciyan ve Andresyan 1976 L. İnciciyan - H. D. Andreasyan, "Osmanlı Rumelisi'nin Tarih ve Coğrafyası", *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, Sayı 4-5, İstanbul 1976
- Maxim 2002 Mihai Maxim, "Kili", *DİA*, XXVI, İstanbul
- Ostapchuk 1999 Victor Ostapchuk, "Doğu Avrupa'da (Ukrayna-Rusya-Polonya-Türkiye) Yeni Bir Düzen Kurma Yolunda Yapılan Mücadeleler", *Türk-Rus ilişkilerinde 500 Yıl 1491–1992*, Ankara
- Panaite 2002 Viorel Panaite, "Osmanlı Hâkimiyetinin Tuna Nehrinin Kuzeyine Yayılışı XIV ve XVI. Yüzyıllarda Eflak ve

Mustafa Güler

- Boğdan, (Çev. Numan Elibol), *Türkler*, cilt IX, Ankara 2002,
- Soucek 1995 S . Soucek “Özi”, *The Encyclopaedia of İslam*, Volume VIII, Leiden
- Şahin 1979 İlhan Şahin, “Timar Sistemi hakkında bir Risale”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, sayı 32,
- Yinanç 1997 Mükrimin Halil Yinanç, “Gedik Ahmed Paşa”, *Milli Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi*, cilt I, Eskişehir

Mustafa Güler

